

motyw miasta

MIASTO – od początku istnienia cywilizacji miasto było niezwykle ważnym elementem kultury, jednak w literaturze pojawiło się po rewolucji przemysłowej w drugiej połowie XIX-ego wieku. Wtedy to rozpoczęły się migracje ludności wiejskiej do miast w celu szukania pracy. Powstała w ten sposób klasa robotnicza. Pozytywiści dostrzegali wielki potencjał w budowie tak dużych ośrodków życia społecznego, lecz bardzo szybko zauważono, że aglomeracje miejskie są symbolem zepsucia, marazmu, niszczą i zniekształcają tradycje.

W mitologii występują dwa bardzo ważne miasta: Troja, w której przez 10 lat trwała wojna między jej mieszkańcami a Grekami. Dzięki podstępowi wygrali Grecy, a Troję zniszczono; Rzym, który założony został przez dwóch braci – Remusa i Romulusa. Oba miasta istniały naprawdę. Troja położona była między rzekami Skamander i Simoeis na terenie dzisiejszej Turcji, natomiast Rzym to wciąż bardzo ważny ośrodek kulturalny Włoch.

W Biblii miasto zyskuje już znaczenie obszaru grzesznego. Obok Jerozolimy – miasta świętego, ziemskiego Królestwa Bożego, pojawia się Babilon, w którym chciano zbudować wieżę Babel sięgającą nieba, za co Bóg ukarał ludzi, mieszając ich języki, Sodoma i Gomora, które wciąż we współczesnej frazeologii oznaczają grzech, zgorzenie, zło.

Niezwykły jest opis XIX-wiecznego Paryża w powieści Honoriusza Balzaka Ojciec Goriot. Opisany jest każdy jego szczegół, przez co książka służyć może za najdokładniejszą mapę. Tytułowy bohater mieszka w biednej dzielnicy w pensjonacie pani Vauquer: „panuje tam nędza bez poezji, nędza oszczędna, zaciekła, wytarta, nie ma jeszcze śladów błota, ale ma plamy”. W Paryżu znajduje się też jednak bogata dzielnica arystokratyczna Saint-Germain, gdzie najważniejsze są konwenanse, piękne stroje. Paryż to śmietnik, współczesny Babilon, który fascynuje i przyciąga.

Zupełnie inny jest Paryż, do którego przyjeżdża Stanisław Wokulski (Lalka Bolesława Prusa). Stolica Francji spełnia wymogi nowoczesnej cywilizacji, zbudowana jest według określonego planu, dzięki czemu panuje harmonia i zapewniona zostaje funkcjonalność przestrzeni. Wokulskiego urzeka brak przesądów w społeczeństwie, życzliwość i grzeczność mieszkańców, a także wiara w postęp naukowy. Tylko tu Stach poczuł się naprawdę wolny. Nie był już dorobkiewiczem z czerwonymi rękami, mógł wszystko zacząć od początku i zdobyć prawdziwe uznanie i szacunek paryżan. Takiej możliwości nie było w Warszawie, ponieważ stoi ona w miejscu, żaden wysiłek nie przynosił rezultatów, każdemu przyklejano maskę, spod której nie można było się uwolnić. Lalka to „powieść o rozkładzie społecznym” jak pisał Prus, a więc przedstawia różne grupy społeczne (arystokrację, mieszczaństwo) w czasie rozpadu. Warszawa, którą zamieszkują tacy ludzie, nie może pręźnie się rozwijać. Obok bogatych ulic takich jak Krakowskie Przedmieście mieszkała na Powiślu biedota. Wokulski stwierdza, że to chory i dziki kąć, gdzie wszystko dąży do spodlenia.

Warszawa jest też miejscem akcji powieści młodopolskiej Fachowiec napisanej przez Wacława Berenta. Jej bohaterem jest młody mężczyzna, który uwierzył w pozytywistyczne ideały pracy organicznej i pracy u podstaw. Inteligent, autor wielu artykułów naukowych postanawia zostać zwykłym robotnikiem i dopiero wtedy zaczyna rozumieć, że to w co wierzył, nie może zostać zrealizowane. Teoria i wielkie hasła nie odpowiadają zupełnie rzeczywistości. Warszawa robotnicza przedstawiona w powieści, to miasto którego nie ma. Ono nie tętni życiem, wciąż zanika, jego budynki są szare, nieważne.

Jednak w drugiej połowie XIX wieku nie tylko krytykowano Warszawę. O jej pięknie pisał w swoich wierszach Wiktor Gomulicki.

Pod koniec wieku XIX coraz częściej opisywano złe strony miasta, literatura odsłaniała okrutną prawdę o tym, że obok arystokratów żyje liczniejsza z każdym rokiem biedota.

Uświadamiano też sobie, że rewolucja przemysłowa spowodowała nieodwracalne zmiany w społeczeństwie. Władysław Reymont w Ziemi obiecanej opisuje Łódź szybko rozwijającą się. Czytelnik może prześledzić losy Karola Borowieckiego, który postanawia tam założyć fabrykę. Bohater staje się coraz bardziej nieufny wobec innych, dba tylko o własne interesy, a o Łodzi mówi tak: „to las, to puszcza – masz mocne pazury, to idź śmiało i bezwzględnie duś bliźnich, bo inaczej oni cię zduszą, wysają i wyplują z siebie.” W świecie fabryk nie ma miejsca dla jednostki, dla jej potrzeb, dla uczuć wyższych, liczy się tylko korzyść majątkowa.

XX-wieczne obrazy miasta także są zróżnicowane, choć przeważa w nich motyw miasta – symbolu zła. Obok zachwytów nowoczesnością (hasło miasto, masa, maszyna Tadeusza Peipera) poeci dwudziestolecia międzywojennego surowo oceniali mieszkańców miast. Julian Tuwim w wierszu Bał w operze opisuje jedną noc, podczas której bawi się elita. Jest ona ukazana jako chaotyczny, pozbawiony kultury dziki tłum. Podobnie w Mieszkańcach ten sam poeta stwierdza, że mieszczenie podatni są na manipulacje, ulegają schematowi życia, żyją w świecie pozoru i fałszu, żyją w ruderach, lecz ubierają się elegancko. Tuwim w swych wierszach był antyurbanistą, wołał wolność, którą dawała natura, chciał czuć siłę dionizyjską (zob. jego wiersz Wiosna).

Piękną prozą poetycką Bruno Schulz opisał prowincjonalne miasto galicyjskie. W Skleпах cynamonowych przeciwstawia sobie dwie części Drohobyczy – ulicę, na której stoją sklepy cynamonowe, pełną ładu, spokojną, czystą, gdzie każdy jest równie ważny oraz ulicę Krokodyli zbudowaną według nowych zasad. To na tej drugiej ulicy stoją fabryki, panuje totalny chaos, ludzie chodzą tak, jakby nie wiedzieli, gdzie idą, ani po co. Wszystkie wartości zostały tu zatracone, ludzie nie czują się wspólnotą.

Miasto staje się też labiryntem, miejscem zagubienia. Bohater powieści Proces Franza Kafki Józef K. od lat żył w jednym

mieście. Znał je na tyle dobrze, że nie zwracał uwagi na szczegóły czy małe, nieistotne zmiany. Kiedy jednak zostaje wezwany na przesłuchanie, miasto nagle zmienia się. Józef K. gubi się, nie rozpoznaje ulic i budynków. Sąd nie przypominał w niczym sądu. Po korytarzach biegały dzieci, a za kolejnymi drzwiami zamiast sal rozpraw K. znajdował zwykłe mieszkania. Centrum tego miasta labiryntu stanowiła katedra, która dla bohatera nie była miejscem świętym, nie potrafił też rozpoznać wiszących na jej ścianach obrazów. Tam też ksiądz uświadamia Józefowi, dlaczego toczy się w jego sprawie proces. Jednak on nie potrafi zrozumieć.

Podobnie Moskwa w powieści Mistrz i Małgorzata Michaiła Bułhakowa jest miastem, w którym dzieją się rzeczy niezwykłe. Przybywa tam bowiem Voland przedstawiający siebie jako maga. Podczas jego przedstawienia w teatrze ludziom wydaje się, że spadają na nich pieniądze i piękne stroje. Okazuje się jednak, że ubrania widzą tylko oni sami, a pieniądze szybko znikają. Scena ta pokazuje moskwiczów jako ludzi zachłannych, pozbawionych godności. W takim społeczeństwie zwyczajne jest donosicielstwo, podejrzliwość, szpiegostwo. Nieważne są już tu więzi międzyludzkie, a biurokracja – to dokument, nawet jeśli sfałszowany, staje się dowodem. Moskwa to też część państwa policyjnego, ponieważ nikogo nie dziwią kolejne zniknięcia bohaterów. Człowiek jest więc w powieści Bułhakowa ubezwłasnowolniony przez warunki, w których musi egzystować. XX-wieczną refleksję o mieście jako takim znaleźć można w powieści Alberta Camus Dżuma. Jako że nie należy historii w niej zawartej odczytywać alegorycznie (jest to bowiem przypowieść), tak i miasto, w którym dzieją się opisane przez narratora wypadki nie jest prawdziwym miastem, a symbolem miasta nowoczesnego. Przytoczyć tu trzeba pierwsze zdania Dżumy: „Oran jest zwykłym miastem i niczym więcej jak prefekturą francuską na wybrzeżu algierskim. Miasto, trzeba przyznać, jest brzydkie. Wygląda spokojnie i dopiero po pewnym czasie można zauważyć, co je odróżnia od tylu innych miast handlowych pod wszystkimi szerokościami.” Tą różnicą jest brak

życia, brak oznak zmian pogody, nuda wśród ludzi, którzy interesują się tylko handlem. Wszystko jest tu podporządkowane schematowi i żaden z mieszkańców nie chce nic zmieniać w tym spokojnym życiu nijakiego miasta. Dlatego też tak wielkim szokiem jest dzuma, która opanowuje cały Oran.

Polscy pisarze współcześni również nie wyrażają się o mieście pozytywnie. Po latach propagandy i haseł nawołujących do odbudowy zniszczonej w czasie II wojny światowej Polski niezwykle ważna jest wizja Warszawy epoki PRL-u zawarta w Małej Apokalipsie Tadeusza Konwickiego. Panuje w niej totalny chaos. Wysadzony zostaje most Poniatowskiego, na każdym kroku spotkać można ludzi z transparentami świętujących rocznicę powstania Polski Ludowej (nikt nie wiem jednak, która to już rocznica), co kilka godzin zmienia się pogoda, więc pory roku także ulegają rozmyciu. Ponadto milicjanci mogą wylegitymować obywatela w każdej chwili. Taka Warszawa do złudzenia przypomina miasto z powieści Franza Kafki. W wydanej w 1991 roku tomie poezji Dalsze okolice Czesław Miłosz zamieścił wiersz Uczestnik, w którym porównuje wieżowce do antykościołów. Przez miasta współczesne przepływają piękne, choć zatrute rzeki. Jest to niezwykle surowa ocena nowoczesności.

Tezy/hipotezy maturalne:

motyw miasta był przez twórców literatury poruszany niezwykle często, więc należy temat koniecznie ograniczyć, bądź to do jednego rozumienia tego motywu (miasto jako genialne osiągnięcie cywilizacji, miasto upodlające jednostkę), bądź też do jednego miasta (Warszawa, Kraków, Moskwa w literaturze), jednak tu też trzeba ograniczyć się do określonej epoki literackiej (np. różne wizje Warszawy w literaturze drugiej połowy XIX-ego wieku);

odtworzyć też można atmosferę danego miasta w określonej epoce, korzystając z fotografii, obrazów, rycin, filmów (młodopolski Kraków, pozytywistyczna Warszawa, Petersburg w

wieku XIX, Warszawa powojenna lub oświeceniowa).

Pomoce:

zdjęcia i rysunki Warszawy XIX wieku zawarte w książce Henryka Markiewicza Lalka Bolesława Prusa,
obrazy Aleksandra Gierymskiego,
książka Warszawa Prusa i Gierymskiego Artura Międzyrzeckiego (tu znajdziesz obrazy Gierymskiego, Pankiewicza, Masłowskiego, Podkowińskiego),
książka Zdzisława Libery Życie literackie w Warszawie w czasach Stanisława Augusta.

Jeśli szukacie pomocy w napisaniu własnej pracy - potrzebujecie korepetycji, konsultacji to polecamy stronę [pisanie prac](#) - fachowa pomoc w pisaniu prac - oczywiście tylko w granicach prawa.